

ДЕТЕРМІНАНТИ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ*

© 2019 Мельник Т. М., Пугачевська К. С.

УДК 339.562:64.033
JEL Classification: F13; F43; F52**Мельник Т. М., Пугачевська К. С.****Детермінанти імпортозалежності економіки України**

Розглянуто актуальне питання формування ефективної системи регулювання імпорту з метою стимулювання вітчизняної промисловості та розширення експортного потенціалу України. Дослідження здійснено на основі аналізу обсягів імпортоспоживання в економіці України. Огляд наукових джерел у цьому напрямку вказує на те, що серед науковців ведуться дискусії щодо впливу імпорту на економічний розвиток. У невеликій кількості серед наявних робіт досліджено питання впливу тарифних і нетарифних обмежень на конкурентоспроможність продукції вітчизняного виробництва. Водночас потребують подальшого дослідження тенденції та наслідки зростаючої імпортозалежності економіки України. Проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі України, товарну та географічну структуру імпорту і напрями його використання на цілі проміжного, кінцевого споживання та валового накоплення. Визначено причини та наслідки перевищення обсягів імпорту над внутрішнім виробництвом і розраховано показники відкритості національної економіки. Оцінено можливості імпортозаміщення в окремих видах економічної діяльності. Обґрунтовано пріоритетність поєднання стратегії імпортозаміщення з експортною орієнтованістю промислового виробництва на основі ефективного експорт-промоушн на зарубіжних ринках.

Ключові слова: імпорт, внутрішній ринок, імпортозаміщення, імпортозалежність, регулювання імпорту, структура використання імпорту, експорт-промоушн.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-2-53-61>

Рис.: 1. Табл.: 8. Бібл.: 12.

Мельник Тетяна Миколаївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: melniknteu998@gmail.comORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3839-6018>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/A-7616-2018>

Пугачевська Катерина Сергіївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: krugachevska@gmail.comORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0473-3119>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-2288-2016>УДК 339.562:64.033
JEL Classification: F13; F43; F52**Мельник Т. М., Пугачевская Е. С. Детерминанты импортозависимости экономики Украины**

Рассмотрен актуальный вопрос формирования эффективной системы регулирования импорта с целью стимулирования отечественной промышленности и расширения экспортного потенциала Украины. Исследование осуществлено на основе анализа объемов импортопотребления в экономике Украины. Обзор научных источников в данном направлении указывает на то, что среди ученых ведутся дискуссии о влиянии импорта на экономическое развитие. В небольшом количестве среди существующих работ исследованы вопросы влияния тарифных и нетарифных ограничений на конкурентоспособность продукции отечественного производства. Вместе с тем требуют дальнейшего исследования тенденции и последствия растущей импортозависимости экономики Украины. Проанализированы динамика внешней торговли Украины, товарная и географическая структура импорта и направления его использования на цели промежуточного, конечного потребления и валового накопления. Определены причины

UDC 339.562:64.033
JEL Classification: F13; F43; F52**Melnyk T. M., Pugachevska K. S. Determinants of Import Dependence of the Ukrainian Economy**

The urgent issue of the formation of an effective import control system with the aim of stimulating the domestic industrial production and expanding the export potential of Ukraine is considered. The study is based on the analysis of the volume of import consumption in the economy of Ukraine. The review of scientific sources in this area indicates that among scientists there are discussions about the impact of imports on economic development. The issues of the influence of tariff and non-tariff restrictions on the competitiveness of domestic products are investigated only in a small number of the existing works. At the same time, further research is needed on the trends in and implications of the growing import dependence of the Ukrainian economy. There are analyzed the trends in foreign trade of Ukraine; commodity and geographical structure of imports; direction of their use for intermediate and final consumption, and gross accumulation. The causes and consequences of the excess of imports over the domestic production are determined, and indicators of the openness of the national economy are calculated. The pos-

* Роботу виконано в межах НДР «Експорт-промоушн України в умовах дестабілізації глобальних торговельних регуляторів» (номер державної реєстрації 0117U007173)

и последствия превышения объемов импорта над внутренним производством, и рассчитаны показатели открытости национальной экономики. Оценены возможности импортозамещения в отдельных видах экономической деятельности. Обоснована приоритетность сочетания стратегии импортозамещения с экспортной ориентированностью промышленного производства на основе эффективного экспорт-промоушн на зарубежных рынках.

Ключевые слова: импорт, внутренний рынок, импортозамещение, импортозависимость, регулирование импорта, структура использования импорта, экспорт-промоушн.

Рис.: 1. **Табл.:** 8. **Библ.:** 12.

Мельник Татьяна Николаевна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой международных экономических отношений, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)

E-mail: melniknteu998@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3839-6018>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/A-7616-2018>

Пугачевская Екатерина Сергеевна – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры международных экономических отношений, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)

E-mail: kpugachevska@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0473-3119>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-2288-2016>

sibilities of import substitution in certain economic activities are evaluated. The priority of combining the strategy of import substitution with the export orientation of industrial production on the basis of effective export promotion in foreign markets is grounded.

Keywords: imports, domestic market, import substitution, import dependence, import control, import structure, export promotion.

Fig.: 1. **Tabl.:** 8. **Bibl.:** 12.

Melnyk Tetyana M. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of International Economic Relations, Kyiv National University of Trade and Economy (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: melniknteu998@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3839-6018>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/A-7616-2018>

Pugachevska Kateryna S. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Lecturer of the Department of International Economic Relations, Kyiv National University of Trade and Economy (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: kpugachevska@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0473-3119>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-2288-2016>

Вступ. Міжнародна економічна діяльність в Україні є одним із пріоритетних напрямів політики держави, що створює підґрунтя для розвитку вигідної торгівлі та сприятливого інвестиційного клімату. Зовнішня торгівля формує значні можливості для економічного зростання, формування бюджету країни, підтримання добробуту її громадян. Відсутність стратегічного підходу до вирішення проблеми насичення внутрішнього ринку за рахунок відповідного збільшення обсягів внутрішнього виробництва на основі розвитку імпортозамінного виробництва в Україні призводить до формування високої залежності внутрішнього ринку від імпорту, а також до нагальної необхідності зростання експорту з метою покриття дефіциту рахунку поточних операцій платіжного балансу. Висока відкритість національної економіки закріплює вразливість внутрішнього ринку від коливань зовнішньої кон'юнктури та несприятливих світових тенденцій (волатильності цін на енергоносії, зменшення цін на основні товари українського експорту (значну частку яких становлять сировинні товари) тощо) [8, с. 30]. Отже, виникає потреба зниження імпортозалежності вітчизняного товарного ринку, створення умов для усунення залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків, забезпечення позитивного впливу імпорту на виробництво, зміцнення на цій основі конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Світова практика демонструє, що пасивна роль держави в системі регулювання імпорту товарів поступово призводить до втрати окремими галузями економіки конкурентоспроможності навіть на внутрішньому ринку. Однак це не означає, що державі за рахунок власних коштів необхідно підтримувати такі галузі. Роль держави в процесі

імпортозаміщення полягає у наданні організаційного та адміністративного сприяння бізнесу у розвитку тих видів діяльності, які будуть комерційно вигідні, особливо в зіставленні з прибутковістю аналогічних європейських чи інших виробництв з метою формування у ділових кіл інтересу до диверсифікації діяльності, до виробництва в Україні нових або більш якісних товарів, створення ринкової інфраструктури, орієнтованої на експорт.

Теоретичні та практичні аспекти проблеми розвитку внутрішнього ринку є об'єктом досліджень вітчизняних науковців. А. Мазаракі, В. Лагутін, В. Точилін акцентують увагу на ключовій ролі внутрішнього ринку для довгострокової економічної та фінансової стабілізації України в контексті розвитку світової економіки. Дослідженню місткості внутрішнього ринку та її імпортової складової присвячені роботи М. Скрипниченко, Л. Стрижкової, М. Якубовського, в яких оцінено наслідки зростаючого імпортоспоживання для розвитку національної економіки. Водночас потребує дослідження проблема внеску імпорту у процес товарного насичення внутрішнього ринку України.

Метою дослідження є оцінка детермінант імпортозалежності економіки України.

Результати дослідження. Ключовою проблемою зовнішнього сектора української економіки залишається диспропорційний і нерациональний розподіл ресурсів, які спрямовані переважно на короткострокове одержання доходу, і, як наслідок, неефективна міжнародна спеціалізація, що зумовила небезпечну і вкрай високу залежність економіки від кон'юнктури на світових товарних і фінансових ринках, спричинивши високий рівень вразливості для макроекономічної стабільності [5, с. 345–367].

Позитивний вплив розширення внутрішнього попиту на загальноекономічну динаміку значною мірою стримується його схильністю до імпорту. Так, якщо порівняти динаміку внутрішнього попиту, вітчизняного виробництва та імпорту, то можна констатувати, що розвиток внутрішнього ринку переважним чином підтримувався імпортом, а не власним виробництвом. Починаючи з 2003 р. динаміка імпорту перевищує (окрім 2006 р.) темпи приросту ви-

робництва вітчизняної продукції. Найбільший відрив у зазначених показниках спостерігався в 2007 р. і особливо в 2008 р., коли приріст валового випуску скоротився до 0,5 %, а темпи приросту імпорту та тієї високої динаміки попередніх років збільшилися ще на 17 %. У 2009 р. спостерігалось стрімке скорочення обсягів українського виробництва та ще більш потужне згорання імпорتنних поставок. Із відновленням позитивної динаміки розвитку економіки

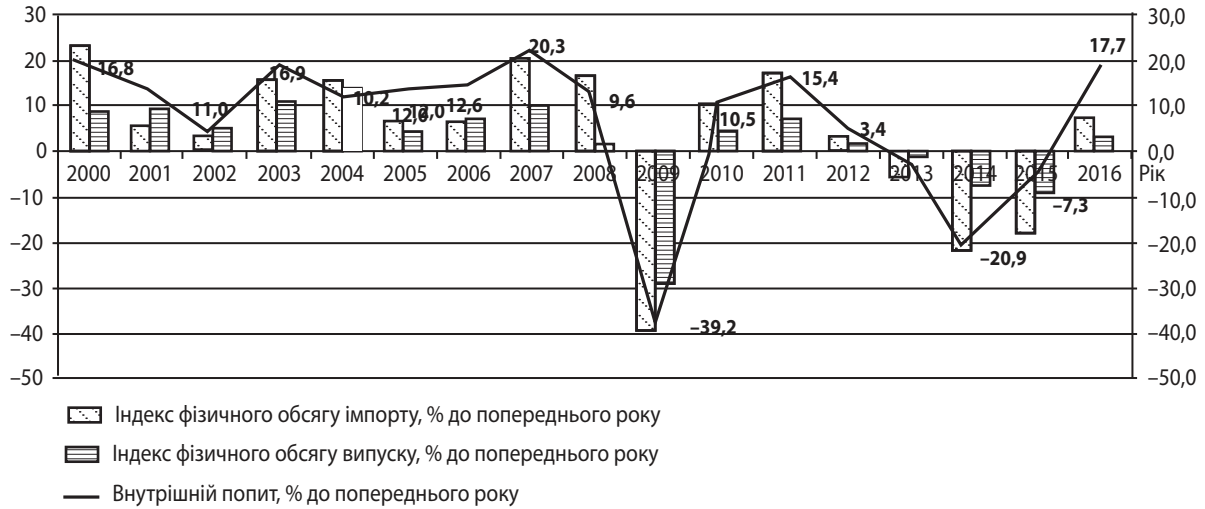

Рис. 1. Темпи приросту власного виробництва, імпорту та внутрішнього попиту у 2000–2016 рр.

Джерело: розраховано за даними Національних рахунків України за відповідні роки

знов відновилась випереджаюча динаміка імпорту товарів і послуг порівняно із розвитком вітчизняного виробництва.

Так, у 2011 р. темпи приросту імпорту в 2,8 разу перевищували динаміку власного виробництва, а у 2012 р. – у 7,8 разу. І лише у 2016 р. темпи приросту внутрішнього попиту значно перевищили обсяги імпорту за рахунок переважно зростання кінцевих споживчих витрат (на 15,7 %).

Домінування в економіці України випереджаючих темпів зростання імпорту (порівняно з експортом) протягом 2007–2017 рр. сформувало стійку тенденцію до зрос-

тання від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу (до 228,6 млрд грн у 2017 р.), що становить 7,7 % ВВП України (табл. 1). Випереджаюча динаміка зростання імпорту порівняно з експортом свідчить про наявність суттєвих дисбалансів у структурі зовнішньоторговельного обороту та в загальному випуску товарів і послуг [2]. Негативний тренд прискореного зростання імпорту та його випередження над динамікою власного виробництва зумовлений, у тому числі, низькою конкурентоспроможністю українських товарів на світових ринках, що, своєю чергою, є ре-

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі України за 2007–2017 рр., млрд грн

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт товарів і послуг	323,2	444,9	423,6	549,4	708,0	691,4	653,2	771,1	1045,9	1175,9	1430,2
Імпорт товарів і послуг	364,4	520,6	438,9	580,9	788,9	806,0	778,1	826,8	1097,8	1341,1	1658,8
Сальдо	-41,2	-75,7	-15,3	-31,6	-80,9	-114,6	-125,0	-55,7	-51,9	-165,2	-228,6
Сальдо у % до ВВП	5,71	-7,99	-1,67	-2,92	-6,22	-7,86	-8,53	-3,51	-2,6	-6,9	-7,7
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,89	0,85	0,97	0,95	0,9	0,86	0,84	0,93	1,0	0,9	0,9
Експортна квота, %	44,84	47,56	46,02	50,41	54,01	50,84	46,19	48,59	52,6	49,3	47,9
Імпортна квота, %	50,56	55,54	47,95	53,69	60,58	59,23	54,73	52,10	55,2	56,2	55,6

Джерело: розраховано автором за [7]

зультатом структурних диспропорцій в економіці країни на тлі низького рівня розвитку виробництва та його тривалої технологічної відсталості.

Наслідки науково-технічного прогресу та тенденції соціально-економічного розвитку породжують нові суспільні потреби, свідченням чого є зростання попиту на високотехнологічні й інноваційні товари. Однак відсталість галузева й технологічна структура вітчизняної промисловості не в змозі задовольнити потреби внутрішнього ринку, що зумовлює високий рівень імпортової залежності [4, с. 18].

Частка товарного імпорту з Європи в 2017 р. становила 46,21 % (у т. ч. ЄС – 41,93) (табл. 2). Регіон Азії виступає третім по значущості (після країн СНД та Європи) у забезпеченні потреб України у товарному імпорті з часткою в 21,53 % у 2017 р. Провідним партнером України в регіоні Азія залишається Китай, частка якого становить 53,81 % у товарному імпорті з країн Азії і 11,38 % у загальному імпорті.

Африка, Америка, Австралія та Океанія на сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України не є стратегічними у забезпеченні товарним імпортом. Їх су-

Таблиця 2

Географічна структура імпорту товарів в Україну у 2007–2017 рр., %

Рік	Країни СНД	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2007	42,02	38,02	36,75	14,92	1,11	3,72	0,21
2008	39,02	35,63	33,82	18,12	1,82	4,90	0,50
2009	43,34	35,73	33,98	14,39	1,36	4,84	0,33
2010	43,95	32,93	31,53	16,50	1,44	4,74	0,43
2011	45,05	32,76	31,24	16,08	1,14	4,74	0,23
2012	40,72	32,54	30,97	20,23	1,00	5,25	0,23
2013	36,29	37,11	35,13	19,79	0,97	5,64	0,12
2014	31,74	41,12	38,71	19,93	1,25	5,55	0,33
2015	27,95	44,42	40,86	19,29	1,60	6,23	0,45
2016	21,82	47,06	43,67	22,73	1,41	6,61	0,31
2017	23,14	46,21	41,93	21,53	1,45	7,29	0,31

Джерело: розраховано автором за [1]

марна частка у вартісному обсязі імпорту товарів в Україну в 2017 р. становила до 10 %. Зокрема, спостерігається помірна інтенсифікація торговельних взаємовідносин з країнами Америки, що відображається у зростанні обсягів імпортих поставок впродовж 2007–2017 рр. Торговельним лідером цього регіону виступають США, які забезпечують 69,82 % регіонального товарного імпорту в Україну [1]. Варто зазначити також і тенденцію руху технологій із заходу на схід (технології імпортуються з країн ЄС, а товари, вироблені з їх використанням – у країни СНД і Азії).

У товарній структурі імпорту (табл. 3) продовжують домінувати мінеральні продукти (24,8 %), машини, транспортні засоби та устаткування (30,5 %), продукція хімічної промисловості (18,6 %).

Якщо на перших етапах ринкової трансформації економіки зростання імпорту можна було пояснити дефіцитом якісної продукції вітчизняного виробництва, то масштаби, яких набув імпорт упродовж останніх років, кардинально змінюють погляди на ситуацію у промисловості, оцінку її місця в економічному розвитку країни та стають підставою

Таблиця 3

Структура імпорту товарів в Україну у 2008–2018 рр., %

Група товарів	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Продовольчі товари і сільськогосподарська сировина	7,8	10,8	9,4	7,8	8,9	10,6	11,2	9,4	9,9	8,7	8,8
Мінеральні продукти	29,7	34,5	34,8	36,3	32,5	29,1	29,5	31,2	21,6	25,2	24,8
Продукція хімічної промисловості	13,2	17,4	16,6	15,2	15,7	16,9	19,2	20,5	21,6	19,7	18,6
Текстиль, текстильні вироби, взуття	3,1	3,7	4	2,8	3,9	4,2	4,3	4,5	4,6	4,0	4,2
Метали і вироби з них	7,7	6	6,9	6,9	6,2	6,5	6,6	5,3	5,9	6,1	6,3
Машини, транспортні засоби і устаткування	31,3	19,9	21	24,2	26,5	25,2	20,9	21,3	29,1	30,0	30,5
Інші товари	7,6	8,4	8,2	7,5	7,4	7,9	7,9	7,7	7,2	6,3	6,9

Джерело: розраховано автором за [1]

для розгляду імпортової експансії як украї небезпечної тенденції національного розвитку [12, с. 6].

За даними Національних рахунків України, у структурі використання імпорту у 2007–2016 рр. частка товарів проміжного споживання коливалась у середньому з 61,3 % до 68,1 %, що свідчить про суттєвий рівень імпортозалежності промисловості України від завезених товарів, зокрема у паливно-енергетичній галузі (табл. 4). Питома вага товарів для кінцевого споживання, де левову частку посідає споживання сектора домашніх господарств, за досліджуваний період зростає з 20,9 % до 24,9 %, що є індикатором імпортного вектора в структурі споживання. Натомість

зменшилась частка імпорту у валовому нагромадженні (з 21,4 % до 12,1 %), який є основою інноваційного розвитку і детермінантою модернізаційних зрушень в економіці України. Низька частка імпорту товарів у валовому нагромадженні на тлі неспроможності вітчизняної науки продукувати інноваційно й технологічно новітні товари свідчить про консерватизм у промисловій політиці та задіяння у виробництві морально та технічно застарілого устаткування, що не відповідає вимогам науково-технічного прогресу.

За даними Держстату, у 2017 р. суттєво зросла частка імпортих товарів у роздрібній мережі, сягнувши найбільших показників із 2005 р. Частка імпортованої продоволь-

Таблиця 4

Структура використання імпорту в економіці України у 2007–2016 рр.

Рік	Проміжне споживання		Кінцеве споживання		Валове нагромадження		Всього імпорт
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн
2007	223217	61,3	63153	17,3	78003	21,4	364373
2008	325990	62,6	94578	18,2	100020	19,2	520588
2009	271425	61,9	92365	21,0	75043	17,1	438860
2010	395418	68,1	121662	20,9	63864	11,0	580944
2011	530879	67,3	148306	18,8	109716	13,9	788901
2012	533125	66,2	164735	20,5	108144	13,3	806004
2013	505675	65,0	191463	24,6	81005	10,4	778143
2014	556688	67,3	205774	24,9	64302	7,8	826764
2015	705090	65,1	278120	25,7	100228	9,2	1083438
2016	827161	61,7	351391	26,2	162563	12,1	1341115

Джерело: розраховано автором за [1]

чої продукції збільшилась за 2005–2017 рр. з 9,1 % до 17,8 %, а непродовольчих, відповідно з 42,4 % до 74,1 %. На ринках продовольчої продукції варто зазначити потужне посилення у 2017 р. імпортової складової у таких групах товарів, як риба і морепродукти, вироби макаронні, алкогольні напої (табл. 5). Отже, можна констатувати, що вітчизняна харчова промисловість загалом забезпечує зростаючий попит населення, і ситуація на ринку продовольчих товарів не викликає особливого занепокоєння.

Проте зовсім інша ситуація складається на ринку непродовольчих товарів. У цьому сегменті споживчого ринку тенденція збільшення імпортованої продукції спостерігається за більшістю товарних позицій не тільки високотехнологічних, але й практично за всіма видами продукції легкої промисловості. Вітчизняне виробництво переважно не в змозі випускати конкурентоспроможну за якістю продукцію, а отже, має місце ситуація, коли за рахунок імпортованої продукції задовольняється 94,9 % внутрішнього попиту в одязі та білизні з тканин, 96,3 % – у взутті. Водночас розширення попиту населення в товарах повсякденного вжитку є об'єктивним явищем і повинно сприяти розвитку власної країни, а не на розвиток інших.

Вітчизняні та зарубіжні вчені по-різному пояснюють неспроможність внутрішнього товарного виробництва задовольняти попит. Наприклад, доповіді Всесвітнього Еконо-

мічного Форуму про конкурентоспроможність національних економік у 2015–2016 рр. виділяють такі причини: корупція, обтяжливе податкове законодавство, високий рівень зовнішніх запозичень та інфляція. До цих чинників вітчизняні науковці додають: високий обмінний курс гривні та невігідні умови вступу до СОТ, що стимулює надходження імпортової продукції на внутрішній ринок і стримує внутрішнє товарне виробництво. На думку В. Точиліна, самопідсилююче зростання товарного виробництва на внутрішньому ринку здебільшого блокується інституційними бар'єрами, які уповільнюють зміну структури сукупного попиту на користь інноваційної й якісно кращої продукції та відповідну зміну структури пропозиції вітчизняної продукції [10, с. 36].

Для перелому наявної ситуації необхідна інноваційна перебудова виробництва, стимулювання припливу інвестицій та застосування ефективних методів регулювання доступу товарів на внутрішній ринок. Наявні тенденції та проблеми потребують активізації державної політики не лише для їх стримування, а й передусім для інноваційної перебудови виробничого апарату промисловості, стимулювання притоку іноземних інвестицій, застосування конкретних методів конвертації заощаджень населення у нагромадження.

Погоджуючись з думкою Ю. Кіндзерського, можемо констатувати ряд проблем у сфері промислового виробництва:

Таблиця 5

**Частка імпортованих продовольчих і непродовольчих товарів, проданих через торгову мережу підприємств
у 2005–2017 рр., %**

Група товарів	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Усі товари</i>	29,5	35,7	38,1	41,1	42,8	42,2	41,9	44,2	47,7
<i>Продовольчі товари</i>	9,1	11,8	12,8	13,7	14,5	14,4	14,8	15,2	17,8
Риба і морепродукти харчові	19,4	29,6	31,2	34	38,6	39,6	40,2	44	40,2
Консерви, готові продукти рибні	20,9	26,2	27,6	26,7	29,3	29,9	32,7	32	34,6
Вироби кондитерські	10	9,8	10,4	12,8	12,8	11,4	10,5	11	14,1
Крупи	7	6,5	8,9	9,4	10,1	8,9	7,8	7,4	7,4
Вироби макаронні	11,2	20,2	20,7	24,5	24,4	23,6	21,7	22,7	25,1
Свіжі плоди, ягоди, виноград, горіхи	33,4	39,2	42,5	51,2	47,5	52,9	55	59	62,3
Напої слабоалкогольні	3,9	5,2	6	7,2	7,3	5,6	5,5	6,3	6,2
Кава	41,9	50,7	54,3	54,4	55,6	55,3	54,9	55,0	57,8
Сіль	4,8	2,2	1,8	2,4	3,6	7,1	5,8	4,7	5,0
Вироби тютюнові	6,5	6,9	6,1	5,1	5,9	5,3	6,1	5,4	11,9
<i>Непродовольчі товари</i>	42,4	50	52,8	58,1	61	60,5	60,7	64,4	67,4
Товари текстильні та галантерея	54,9	58,9	57,3	65,8	73,3	70	66,2	68	74,1
Одяг та білизна з тканин	76,5	89,3	89,2	92,3	93,2	94,1	94,3	94,7	94,9
Одяг із шкіри, хутра та інші вироби з них	18,8	88	87,2	90,7	93,6	89,3	96	97,2	97,9
Трикотаж верхній та білизняний	83,1	89,6	92,7	90,7	95	96	95,9	96,2	95
Вироби панчішно-шкарпеткові	41,4	61,7	62,3	62,2	59,9	62	59,9	62,7	60,6
Взуття	90,7	95,8	96,4	97,2	97,7	97	96,9	97,1	96,3
Комп'ютери	77,5	93,9	97	98,8	99,1	99,4	99,2	99,3	99
Аудіо- та відеобладнання	96,4	95,2	97,5	95,3	96,4	99,7	99,3	99,8	99,6
Ігри та іграшки	60	66,3	70	76,8	79,5	83,3	83,4	85,2	86,8
Мотоцикли	60	99,4	99,2	99,8	99,4	94,4	95,1	95,8	98,6
Автомобілі та автотовари	76,9	81,4	85,4	87,4	89,3	89,5	92,1	94	94,7
Меблі	26,2	43,3	45	45,8	50,1	55,6	57,9	55,2	56,4
Килими, покриття для підлоги та стін	90,1	52,5	51,9	53,9	54,4	54,4	53,8	54,1	55,4

Джерело: розраховано автором за [7]

- невідповідність загального тренду розвитку галузі напрямом розвитку світової промисловості у структурно-виробничому і технологічному вимірах, що зумовило зростання розриву між Україною та передовими країнами;
- продовження структурної та організаційної деградації виробництва з посиленням його експортно-сировинної орієнтованості та відповідно залежності від зовнішньої кон'юнктури; внутрішня незамкненість технологічних циклів виробництва й малий ланцюг створення доданої вартості всередині країни;
- зростає домінування імпорту на внутрішньому промисловому ринку, потрапляння внутрішнього промислового ринку у «пастку» структурної відсталості і сировинної обтяженості внаслідок відсутності платоспроможного попиту на високотехнологічні товари як з боку господарюючих суб'єктів через збільшення їх збитковості, так

і з боку населення внаслідок його прогресуючого збідніння та зменшення вибагливості у споживанні;

- висока зношеність основних засобів і низький рівень інвестиційної привабливості.

Розглянуті проблеми набувають особливої актуальності з огляду на підписання у березні 2014 р. політичної частини, а у червні 2014 р. – економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що вимагатиме від українських товаровиробників підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняних товарів з метою виходу на нові європейські ринки.

Відповідно до Додатка I-A Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [3] графік скасування ввізного мита зі сторони України передбачає встановлення перехідних періодів для багатьох кодів товарної номенклатури. Крім того, на певні коди 02 та 17 груп товарної номенклатури, зокрема свинина, м'ясо птиці та цукор, встановлюються тарифні квоти, тобто їх можна буде ввозити в Україну за зменшеною ставкою ввізного мита у межах цих квот (табл. 6).

Зміни торговельного режиму внаслідок дії Угоди про асоціацію виражатимуться у поступовому зниженні імпортного мита щодо товарів, які виробляються у ЄС (табл. 7). Найбільше зменшення ввізних мит матиме місце в легкій промисловості, зокрема, у виробництві одягу, виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції, харчовій промисловості, виробництві меблів. При цьому Україна збереже

ненульові, хоча низькі ставки ввізного мита на окремі товари машинобудування.

Безумовно, існує небезпека послаблення конкурентних позицій вітчизняних виробників, зокрема, м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, овочів та фруктів у результаті зростання імпорту з ЄС. За підрахунками Інституту економіки і прогнозування, загальна вартість ви-

Таблиця 6

Індикативна сукупність тарифних квот для імпорту в Україну з країн ЄС

Продукція	Класифікація товару	Кількість
М'ясо свинини	0203.11.(10-90)	10 000 тонн/рік, виражених у чистій вазі + 10 000 тонн/рік, виражених у чистій вазі (для кодів УКТЗЕД 0203.11.(10) 0203.12.(19) 0203.19.(11-15-59) 0203.21.(10) 0203.22.(19) 0203.29.(11-15-59))
	0203.12.(11-19-90)	
	0203.19.(11-13-15-55-59-90) 0203.21.(10-90)	
	0203.22.(11-19-90)	
	0203.29.(11-13-15-55-59-90)	
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	0207.12.(10-90)	8 000 тонн/рік, виражених у чистій вазі з поступового збільшення протягом 5 років до 10 000 тонн/рік, виражених у чистій вазі + 10 000 тонн/рік, виражених у чистій вазі (для коду УКТЗЕД 0207.12.(10-90))
	0207.14.(10-20-30-40-50-60-70-91-99)	
	0207.26.(10-20-30-40-50-60-70-80-99)	
	0207.27.(10-20-30-40-50-60-70-80-91-99)	
	0207.35.(11-15-21-23-25-31-41-61-63-71-79-99) 0207.36.(31-41-61-63-71-79-89-90)	
Цукор	1701.11.(10-90) 1	30 000 тонн/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 40 000 тонн/рік виражених у чистій вазі
	701.12.(10-90)	
	1701.91.(00)	
	1701.99.(10-90)	

Джерело: побудовано автором на основі даних [9]

Таблиця 7

Динаміка зважених ставок ввізного мита в Україну для країн ЄС за окремими видами економічної діяльності, %

Вид діяльності	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство та пов'язані з ним послуги	6,6	4,6	2,3	0,7	0,2	0,1
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Рибальство, рибництво	2,5	1,8	0,9	0,3	0,0	0,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	9,7	4,9	1,7	0,2	0,0	0,0
Легка промисловість	9,8	1,6	0,3	0,0	0,0	0,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	3,4	0,8	0,1	0,0	0,0	0,0
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	6,5	4,6	2,3	0,7	0,2	0,1
Металургійне виробництво	2,0	1,4	0,7	0,2	0,1	0,0
Машинобудування	3,4	2,4	1,2	0,6	0,3	0,2

Джерело: [9]

трат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва відповідно до стандартів ЄС оцінюються на рівні 900 млн євро протягом 10 років імплементації Угоди про Асоціацію [3, с. 45]. Зростає імовірність збільшення на внутрішньому ринку конкуруючого імпорту, зокрема, легкових автомобілів, тракторів і зернозбиральних комбайнів. Однак Угодою передбачено поступове скасування тарифних заходів регулювання при ввезенні в Україну автомобілів. Зокрема, Додаток I-A до угоди «Тарифний

графік України» передбачає для переважної більшості товарних позицій 8703 застосування 10 % ставки ввізного мита із перехідним періодом 7–10 років. Однак ст. 44 цієї Угоди передбачає і застосування спеціального додаткового мита, пов'язаного з імпортом у разі необхідності протягом 15 років з дня набрання чинності. Водночас сумарна ставка ввізного і спеціального мита при імпорті автомобілів не повинна перевищувати 10 % протягом цього періоду. Можливість запровадження спеціального мита поставлена

у залежність до частки автомобілів з ЄС на внутрішньому ринку України та за умови заподіяння значної шкоди національній промисловості, що виробляє подібний товар. Безумовно, з точки зору домашніх господарств встановлення додаткового ввізного мита на легкові автомобілі на практиці означатиме звуження асортименту та зростання ціни на період дії зазначених заходів. Для держави, натомість, встановлення такого мита на рівні, що дорівнює поточному ввізному миту, може призвести до скорочення імпорту, що, своєю чергою, низить потенційні доходи бюджету. Водночас слід враховувати еластичність попиту на автомобілі європейського виробництва порівняно з автомобілями вітчизняного виробника та автомобілями з інших країн світу. За умови низької еластичності попиту найімовірніше збереження наявної динаміки імпорту без прискорення, яке було б викликано лібералізацією торгівлі [3, с. 49].

Особливої уваги потребує також текстильна промисловість, адже одразу після набуття чинності Угоди ЄС обнулила ставки ввізного мита на текстиль та одяг, а Україні надається перехідний період для зниження до 0,1 % при імпорті текстилю та до 0,2 % митної вартості при імпорті одягу. На думку експертів, такий перехідний період дозволить підготуватись українським товаровиробникам до іноземної конкуренції. Однак ризик полягає у значних обсягах імпорту одягу, який був у використанні (секонд хенд), частка якого при імпорті з ЄС становить більше 80 %. Ці ризики планується нівелювати за рахунок впровадження спеціальних вхідних цін у євро за кілограм чистої ваги. Вхідна ціна визначатиметься як 30 % від середньої за попередній рік митної вартості одягу відповідно до кодів УКТЗЕД, що перелічені в Угоді. Україна зобов'язалась публікувати відповідні щорічні ціни. Запропоновані механізми імпорту одягу, що був у використанні, у цілому є сприятливими для розвитку внутрішнього товаровиробника за рахунок захисту позицій національної легкої промисловості і зниження цінової конкурентоспроможності вживаного одягу. Однак результати досліджень ІЕД свідчать, що найбільшими конкурентами українських виробників одягу є не імпортери вживаного одягу, а підприємства-імпортери дешевого одягу з країн Азії, а також контрабанда [3, с. 53]. Це дає змогу зробити припущення, що державні заходи з регулювання імпорту вживаного одягу не матимуть суттєвого впливу на розвиток внутрішнього виробництва одягу. Натомість скасування мита на взуття, найбільш імовірно, не призведе до негативних наслідків на вітчизняні взуттєві підприємства, тому що протягом останніх років до 90 % взуття з ЄС ввозилось в Україну за тіншовими схемами [3, с. 54].

Автомобільна промисловість – своєрідний індикатор економічного розвитку держави. Це стосується як промислово розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Отримати статус країни-автовиробника надзвичайно складно, адже розвиток галузі потребує величезних фінансових, інтелектуальних, наукових і управлінських ресурсів. Автомобільна промисловість є одним із головних генераторів робочих місць: у світовому виробництві автомобілів та їх комплектуючих зайнято понад 9 млн осіб, а з урахуванням непрямих робочих місць автоіндустрія налічує понад 50 млн зайнятих. При цьому автопром використовує товари багатьох інших галузей, що виробляють метал, полімери, текстиль, програмне забезпечення і чимало іншого [11].

Не менш важливо, що автопром є одним із двигунів технічного прогресу. Щорічні інвестиції автовиробників у дослідження та розробки сягають 85 млрд дол США і відіграють ключову роль у підвищенні технологічного рівня країни. Той факт, що з-поміж десяти найпотужніших інноваційних компаній світу – три автомобільні, говорить сам за себе. Консолідований внесок від виробництва й експлуатації автомобілів у національні бюджети оцінюється у більш як півтрильйона доларів [11].

Зростання імпорту легкових автомобілів з ЄС відбулось одночасно зі зменшенням внутрішнього виробництва, що дає підстави застосовувати захисні заходи відповідно до ст. 44 УА. У грудні 2016 р. Кабінет Міністрів України схвалив запропонований Мінекономозвитку порядок застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну легкових автомобілів походженням з ЄС.

Згідно з п. 1 ст. 44 УА Україна має формальні підстави для запровадження захисних заходів у формі підвищення імпортного мита. Імпорт легкових автомобілів з ЄС зростає як абсолютно, так і відносно внутрішнього виробництва. Сукупний обсяг імпорту у фізичних одиницях впродовж 206-2017 рр. перевищив рівень, зазначений у Додатку II до УА (45 тис. шт. на рік). Обсяг нових реєстрацій автомобілів із ЄС також перевищив граничний рівень, зазначений у Додатку II до УА (20 % у 2017 р.) [7, с. 127]

Україна та ЄС підтвердили можливість застосування у взаємній торгівлі антидемпінгових і компенсаційних заходів, що дозволить українським виробникам ініціювати відповідні розслідування у випадку недобросовісної конкуренції з боку товаровиробників з ЄС [6, с. 99]. Однак аналогічне право застосовується і для ринку ЄС з боку українських виробників.

Висновки. Проведене дослідження впливу імпорту на розвиток внутрішнього ринку дозволило окреслити такі

Таблиця 8

Динаміка виробництва легкових автомобілів в Україні, тис. шт.

Підприємство	2013	2014	2015	2016	2017
Всього	45,8	25,9	5,7	4,3	7,3
У т. ч. ПАТ «ЗАЗ»	19,3	12,8	3,6	0,4	1,2
Корпорація «Богдан»	6,0	2,0	-	-	-
Кременчуцький автоскладальний завод	9,0	7,5	-	-	-
ПрАТ «Єврокар»	11,5	3,6	2,0	3,9	6,1

Джерело: [7, с. 126]

основні проблеми: перевищення темпів зростання обсягу імпорту товарів над власним виробництвом, яке поступається іноземним аналогам за ціною, якістю та конкурентоспроможністю; витіснення вітчизняних товаровиробників з внутрішнього ринку України; зростання залежності промисловості України від імпортованих комплектуючих, матеріалів і сировини у таких галузях, як видобування енергетичних матеріалів, легкій промисловості, машинобудуванні, хімічній та нафтохімічній промисловості. Зменшення частки імпорту у валовому нагромадженні до 12,1 % у 2016 р., що вказує на скорочення поставок новітнього та прогресивного устаткування і обладнання з-за кордону та спроби оновлення технологічного потенціалу переважно за допомогою вітчизняного устаткування, яке не є передовим, що зумовлює інноваційний регрес у імпорті товарів в Україну.

Залежність насичення внутрішнього ринку від зовнішньої торгівлі наразі актуалізує проблематику державного регулювання експортно-імпортованими потоками. Структура формування товарної пропозиції внутрішнього товарного ринку України в цілому свідчить про значні диспропорції промислового потенціалу та потреб внутрішнього ринку, а також відображає суттєвий тиск з боку імпорту. Основою ефективного функціонування та розвитку внутрішнього ринку повинна стати конкурентоспроможна вітчизняна продукція, що може бути забезпечена у результаті впровадження стратегії селективного імпортозаміщення. Однак ця стратегія повинна супроводжуватись одночасним зростанням експортної орієнтованості промислового виробництва у поєднанні з ефективним експорт-промоушн України на зарубіжних ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Smart Cities: Digital Solutions for a More Livable Future // McKinsey&Company. June 2018. URL: <https://www.mckinsey.com>
2. Smart Cities to Rise Fourfold in Number from 2013 to 2025 // IHS Markit. July 2014. URL: <https://news.ihsmarkit.com/press-release/design-supply-chain-media/smart-cities-rise-fourfold-number-2> Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Економіка України в дослідженнях і прогнозах: 20 років діяльності Інституту економіки та прогнозування НАН України : монографія / відп. ред. В. М. Гейця. Київ : ІЕП НАН України, 2018. 568 с.
4. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управл. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки : наук. доп. / за ред. В. М. Гейця. Київ : ІЕП НАН України, 2014. 92 с.
5. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / за ред. І. В. Крючкової. Київ : Основа, 2007. 488 с.
6. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. М. І. Скрипниченко. Київ : ІЕП НАН України, 2015. 544 с.
7. Олєфїр В. К. Вплив Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС на ринок споживчих товарів. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 3. С. 118–137.
8. Пугачевська К. С. Імпортозалежність внутрішнього ринку України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 5. С. 27–40.
9. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наук. доп. / за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко, Л. В. Шинкарук. Київ : ІЕП НАН України, 2014. 102 с.
10. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / за ред. В. О. Точиліна. Київ : ІЕП НАН України, 2009. 640 с.
11. Український автопром: втрачені шанси та нереалізовані надії // Дзеркало тижня. 2018. № 10. URL: https://dt.ua/promyshliennost/ukrayinskiy-avtoprom-vtracheni-shansi-ta-nerealizovani-nadiyi-272285_.html
12. Якубовський М. М. Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості. *Економіка України*. 2012. № 8. С. 4–15.

REFERENCES

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Ekonomichna skladova Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: naslidky dlia biznesu, naselennia ta derzhavnogo upravlinnia [The economic component of the Association Agreement between Ukraine and the EU: the consequences for business, population and public administration]. Kyiv: In-t ekon. doslidzhen i polit. konsultatsii, 2014.

Ekonomika Ukrainy v doslidzhenniakh i prohozhakh: 20 rokiv diialnosti Instytutu ekonomiky ta prohozhuvannia NAN Ukrainy [Ukrainian Economy in Research and Forecasts: 20 Years of the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy, 2018.

Intehratsiini mozhlyvosti Ukrainy: perspektyvy ta naslidky : nauk. dop. [Ukraine's Integration Capabilities: Prospects and Consequences: a scientific report]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy, 2014.

Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: stan i perspektyvy pidvyshchennia [Competitiveness of the Ukrainian economy: the state and prospects of increase]. Kyiv: Osnova, 2007.

Modeli identyfikatsii makroekonomichnykh dysbalansiv v Ukraini [Models of Identification of Macroeconomic Imbalances in Ukraine]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy, 2015.

Olefir, V. K. "Vplyv Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS na rynek spozhyvchykh tovariv" [The impact of the Association Agreement between Ukraine and the EU on the consumer goods market]. *Ekonomika i prohozhuvannia*, no. 3 (2018): 118-137.

Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsiiu / ZVT mizh Ukrainoiu ta YeS na ekonomiku Ukrainy : nauk. dop. [Assessment of the impact of the Association / FTA Agreement between Ukraine and the EU on the Ukrainian Economy: a scientific report]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy, 2014.

Puhachevska, K. S. "Importozalezhnist vnutrishnyoho rynku Ukrainy" [Import dependence of the domestic market of Ukraine]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 5 (2016): 27-40.

Rynky realnoho sektora ekonomiky Ukrainy: strukturno-institutsionalnyi analiz [Markets of the real sector of the economy of Ukraine: structural and institutional analysis]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy, 2009.

"Ukrainskyi avtoprom: vtracheni shansy ta nerealizovani nadii" [Ukrainian auto industry: lost chances and unfulfilled hopes]. *Dzerkalo tyzhnia*. 2018. https://dt.ua/promyshliennost/ukrayinskiy-avtoprom-vtracheni-shansi-ta-nerealizovani-nadiyi-272285_.html

Yakubovskiy, M. M. "Vnutrishnii rynek yak dzerkalo problem ukrainskoi promyslovosti" [The domestic market as a mirror of the problems of Ukrainian industry]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8 (2012): 4-15.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2019 р.